

ВОЈИСЛАВ БОЉЕВИЋ–ВУЛЕКОВИЋ (Котор)

КОСОВСКИ ЈУНАЦИ У ИСТОРИЈИ, ЦРНОГОРСКОЈ ТРАДИЦИЈИ И ЊЕГОШЕВОЈ ВЈЕРИ ОБИЛИЋА

Стара Црна Гора – то »гнијездо јуначке слободе« – са својим Прометејима и Леонидама имала је много сличности са старом Грчком, а настанком својим умногоме је подсећала на стари Рим. »Онамо је Ромул браздом оградио своју државу, овамо Црнојевић са тврдом стијеном«. ¹ Ни једни ни други не дозволише непријатељској нози да прескочи преко њихове међе.

Одбрана части, правде и слободе – то је слика Црне Горе. За те идеале борила се и крварила од свог постанка све до данас. То је земља прегалаца и јунака – колијевка Војислављевића, Немањића, Балшића, Црнојевића, Петровића, па, може се рећи, и Карађорђевића; земља хероја са Вртијељке, Царева Лаза, Круса, Граховца, Вучјег Дола, Фундине, Тарабоша, Мојковца и безброј других ратишта. Једном ријечју, земља са »двадесет термопила«, како рече велики бугарски пјесник Иван Вазов.

На другој страни, то је колијевка најстаријег списа наше књижевности, првог српског и словенског романа о Владимиру и лијепој Косари, колијевка *Љейойиса йойа Дукљанина, Мирослављевої*

1. Новица Радовић, *Црна Гора на савезничкој Голоиши*, Пећ 1938, 6.

јеванђеља и прве штампане књиге на словенском југу; земља пјесника *Горској вијенца*, и *Луче микрокозма* – највећег филозофа међу пјесницима, и земља многих познатих епских пјевача.

Нашом епском поезијом одушевљавали су се многи страни и домаћи књижевници. Примјера ради Јаков Грим ју је упоредио са Хомеровом епопејом, а Гете са библијском *Пјесмом над ијесмама*, коју је иначе назвао »најдивнијом пјесмом што је Бог створио«. ² Може ли бити бољег вредновања наше народне поезије од овог?

У вријеме надирања Турака наша епска традиција одржала се у половњенским горама – у »гнијезду јуначке слободе«, у гнијезду »хајдука што гоне хајдуке«, на које су »одасвуд силе зијевале«, али се оно упркос свему одржало. ³ Зато је Ловћен постао појам слободе за све балканске народе. На њему је био неугасиви огањ који се распламсао широм Балкана. Послије Марице и Косова погледи покорене раје били су окренути ка Ловћену, гдје су се окупљали борци »за крст часни и слободу златну«. Његош каже:

*Што се не хће у ланце безаји,
што се збјежа у обе иланине,
да инемом и крв ироливамо,
да јуначки аманети чувамо
дивно име и светију слободу.* ⁴

Ратнички збјег под Ловћеном постао је »турске силе несита гробница«. Ловћен су многи називали »српским Олимпом«, Црну Гору – »југословенском Спартом«, а Црногорце – легендарним јунацима, које Пушкин постави изнад Наполеонових ратника, а Тенисон, енглески »поета лауреатус«, диже до висина »гдје се дижу и шестаре царски орли«.

На другој страни Његош, син ловћенских гора, у брдима и кланцима изучио је школу народног пјесника – »школу народне мудрости и животне филозофије, народне историје и предања, народних и општељудских идеала«. ⁵ Од својих предака и учитеља слушао је о јунацима народног епа, грчким музама и ловћенској вили, која му је тихо говорила:

*Ја сам штоја бојом иосесирима:
од Ловћена црнојорска вила. . .
доброшворка иравде и слободе.* ⁶

2. Ристо Ковијанић, *Књижевна ироучавања – Њеиш, Мажуранић, народни ијесник*, Матица српска, Нови Сад 1986, 241.

3. Исто, 9–11.

4. П. П. Његош, *Горски вијенац*, Просвета, Београд 1952, 23.

5. Р. Ковијанић, нав. рад, 12.

6. П. П. Његош, *Заробљен Црнојорац од виле*, Цјелокупна дјела (Пјесме), Просвета, Београд 1953, 85.

А он, као њен заробљеник и оковани Прометеј Ловћена, тражи од ње надахнуће као Хомер од муза и богиња.

Његош и Ловћен су два горостаса. Ловћен је за Његоша – како каже Ристо Ковијанић – »херој, херој слободе, херој мушке усправности и постојаности, херој пркоса природним стихијама«. . . Зато је Његош зажелио да вјекује на врху Ловћена – каже даље Ковијанић – »да пркоси непријатељима слободе; да пркоси муњама и громовима кроз вјекове; да са висина зрачи његова луча. . . међу запаљеним лучама звјезданих кола у свемиру«. ⁷ По ријечима Љубомира Ненадовића: »Ловћен је уздигао Његошев гроб више од свих гробова на свету, а његов гроб уздигао је Ловћен више од свих словенских брегова; претворио га је у Олимп, у храм где се српске виле скупљају. На дну Ловћена он је угледао овај свет, на врху Ловћена гледа га овај свет. То је планина његовог детињства, његове младости, његове поезије. . . И кад на овом свету нестане брегова и људи, мени се чини још ће трајати два црногорска колоса: Ловћен и владика«. ⁸ Или – како рече Исидора Секулић – »ватра би требала да пламти и светли на Ловћену«. . . јер је Његош био »сав ватрен, искрама мислио и писао, искрама говорио«. . . јер »Ерос је ватра, хероизам је ватра, рад је ватра, миловање је ватра, пољубац је ватра, поезија је ватра – Његош на Ловћену нека буде што је био, ватра. Нека сваке ноћи од заласка до изласка сунца, у друштву са звездама, пламти на Ловћену жаруља, зубља, Његошева зубља«. ⁹ И би како је речено: Пламен блиста на Ловћену и – »све ће сјајниј' и чудесниј' у вјекове биват дубље«.

Ових неколико напомена о Ловћену, народном пјеснику и Његошу навели смо зато што је култ косовских јунака настао и био најизразитији у подловћенским горама, код народног пјесника и у Његошевој вјери Обилића.

Народни пјесник опјевао је многе значајне историјске и легендарне личности. Епски ликови су снажно извајани; многи од њих подсећају на Хомерове јунаке. Такви су: Марко Краљевић, Милош Обилић, Цар Лазар, Југ и Југовићи, Павле Орловић, Бановић Страхиња, браћа Мусићи, Срђа Злопоглеђа, војвода Момчило, старина Новак, стари Вујадин и многи други новијих времена; као и

7. Р. Ковијанић, нав. рад, 71.

8. Љубомир Ненадовић, *Писма из Црне Горе*, Одабране стране, Београд 1926, 100–101.

9. Исидора Секулић, *Његошу – књига дубоке оданости*, Матица српска, Београд 1961, 7–8.

неколико женских ликова: мајка Југовића, Јевросима мајка, Косовка дјевојка, Млада Гојковица итд.

Култ кнеза Лазара и Косова распрострањен је по свим српским земљама. Међутим, у Црној Гори је преовладао култ Немањића, јер је Зета под њиховом влашћу имала повлашћен положај. Немања је рођен на Рибници, а по једној легенди преци су му из Црмнице. Стеван Првовјенчани каже да се Немањин отац Завида, када је у Рашкој пао у немилост, склонио »у мјесто рођења својега, по имену Диоклитија« и да му се тамо родио син Немања »у мјесту по имену Рибница«. ¹⁰ А на другом мјесту, у вези са освајањем Зете, каже да је Немања повратио Зету са Приморјем »отачаство и рођење своје, праву дједовину своју«. ¹¹ Зетом владају млади краљеви, као насљедници пријестола или свргнути краљеви, који добијају Зету на доживотно управљање. Посебно је изражен култ цара Душана. Црнојевићи и касније Петровићи његују овај култ, јер је Црна Гора наставак средњовјековне државе, ако не по величини простора, јесте по величини части, слободе и прегнућа. Његош каже да је искра слободе скочила »у наше горе из гомилах пепела величине Душанове« и »припела се на гору (Ловћен) те љеска и довукује на себе громове злобе и зависти како златна игла потресне стријеле облачне«. ¹²

Лазарев култ у Црној Гори најраспрострањенији је у Грбљу, гдје га сматрају својим земљаком – Грбљанином. Наиме, о поријеклу кнеза Лазара не зна се много. Каже се да му је отац Прибац Хребелјановић био логотет на двору цара Душана. Презиме Хребелјановић први помиње Мавро Орбини 1601. године. ¹³ По једном предању Лазар је ванбрачни син цара Душана, а по другом Душанове сестре, због чега га Душан доводи на двор. ¹⁴ По грбљајској легенди Лазар је син Душанове сестре која је на двору пала у немилост и склонила се у Грбаљ, гдје се удала и родила сина Лазара, који је по мјесту рођења назван Грбљановић (Гребелјановић – Хребелјановић). Када је Душан на повратку из Дубровника навратио у Котор и Грбаљ, каже се да је по укусу хране осјетио да му је сестра учествовала у

10. Миливоје Башић, *Старе српске биографије*, Београд 1924, 31.

11. Исто, 42.

12. П. П. Његош, *Писма III*, Просвета, Београд 1955, 359. Његош Вуку Стефу Караџићу, Цетиње 1. новембра 1847.

13. Мавро Орбини, *Краљевство Словена*, СКЗ, Београд 1968, 93.

14. *Косово душа српског народа*, »Политика« и РТВ поводом 600-годишњице Косовске битке (1389–1989), Београд 1989, 59.

припреми ручка, да се са њом измирио и да је заједно са породицом одвео на двор.¹⁵

Историјски кнез Лазар је један од српских династа који се, послје смрти цара Уроша – попут Балшића у Зети, Мрњавчевића у западној и браће Дејановића у источној Македонији, Вука Бранковића на Косову, Војислава Војиновића, а послје његове смрти синовца му Николе Алтомановића, у Подримљу и других – осамосталио у Поморављу, све до Саве и Дунава, са сједиштем у Крушевцу. Алтомановић је био немирни великаш, нека врста »осињака«, који је узнемиравао и нападао своје сусједе. Кнезу Лазару отео је Рудник, врло значајни трговачки и рударски град. У савезу са босанским баном Твртком Лазар је побиједио Николу Алтомановића, а његову област подијелили су Лазар и Твртко, изузимајући Требиње, Конавље и Драчевицу које су приграбили Балшићи.

То је било вријеме надирања Турака на Балканско полуострво. Послје битке на Марици 1371. године, у којој су пали краљ Вукашин и брат му Угљеша, истакнуте турске војсковође са одредима своје коњице продиру све дубље на Балкан. Лала Шахин и Тимураш освајају Епир (1386). Годину касније (1387) пада Солун. Евренос-бег крстари широм Грчке.

Распарчана српска држава је у све већој опасности. У борбама са истакнутим турским заповједником Хајрудин-пашом гине Балша II Балшић на Сурском пољу код Берата у Албанији 1385. године. Лазар покушава помоћу родбинских веза¹⁶ да окупи великаше. Потукао је једно одјељење Муратове војске на Плочнику код Прокупља 1386, а Влатко Вуковић поразио је Шахинову војску под Билеће 1388. године. Али, у одлучном обрачуну на Косову, 15. јуна 1389. године, лака турска коњица савладала је тешке оклопнике српских династа.

Поред Мурата и Лазара на Косову је пао цвијет српскога племства. Само су ријетки великаши преживјели. Лазарева удовица кнегиња Милица, кћерка кнеза Вратка, потомка Вукана Немањића,¹⁷

15. Има више варијанти Грбаљске легенде. Једну је објавио Максим Злоковић, Бока (лист), бр. 418, Котор, 1. VII 1989, 8.

16. Лазарева сестра Драгиња била је удата за челника Мусу, оца браће Мусића; друга за војводу Алтомана, сина деспота Иваниша. Најстарија Лазарева кћер Мара била је жена Вука Бранковића, Јелена – Ђурђа II Страцимировића Балшића, Драгана или Марија – бугарског цара Ивана Шишмана, Теодора – Николе Горјанског Млађег, мачванског бана и најмлађа Оливера која је послје Косовског боја морала поћи у Бајазитов харем. – (*Косово душа српског народа*).

17. К. Јиречек, *Историја Срба*, I, Београд 1922, 323.

као регенткиња малолетних синова, Стевана и Вукана, морала је признати Бајазитову врховну власт и дати му своју најмлађу кћер Оливеру за жену. Долазак српске кнегиње измијенио је турски двор, који је до тада личио на војни логор. У борби са Татарима, код Ангоре 1402. године, заједно са Бајазитом пала је и Оливера у Тамерланово ропство. Њу је касније ослободио Стеван Лазаревић.¹⁸

Епски Лазар опјеван је у косовском циклусу, једном од најљепших у нашим народним пјесмама. Народни пјесник га је произвео у цара, који ће се привољети »царству небескоме«, јер је царство »небеско увијек и довијека«. Његов култ почео се стварати убрзо после косовске трагедије. О њему су написана многа житија као »светом и блаженом великомученику који је међу царевима«. Нема сумње да су на стварање Лазаревог култа утицале његове родбинске везе са светородним Немањићима, које су долазиле преко кнегиње Милице, жене угледног рода.¹⁹

О Југу Богдану и Југовићима у историји нема поузданих података. Неки су склони да у кнезу Вратку Немањићу, оцу кнегиње Милице и рођаку Душанову, виде Југа Богдана. Станоје Бошковић наводи да је »Југ-Богдан или Љутица-Богдан« имао више имена. Каже: »Народ га је звао 'Југом', 'Богданом' и 'Љутицом', а он се сâм зваше 'Вратком'. . . Имена пак 'Југ, Богдан и Љутица' били су му надимци. Прво је име – нагађа даље Бошковић – могао у народу стећи. . . Друго име, беше му домаће, као јединцу од мила дано. Последње име приденуто му је по ћуди и нарави његовој.«²⁰ По Тронушком родослову Југ и Југовићи су предводили лијево крило српске војске, док их је Јован Мишковић поставио у центар код кнеза Лазара. С тим у вези – подржавајући мисао Тома Маретића, по којој без косовске трагедије, односно косовских јунака, који су надахнули народног пјевача, не би било ни народних пјесама – Петар Томац констатује да није важно »ако то нису били Југ Богдан, Милан Топлица, Иван Косанчић« или неки други јунаци које је народ назвао њиховим именима, јер »имена су сасвим неважна када о њима, ван народне песме, не знамо ништа више«. Зато »Мишковић није много погрешио што их је узео као реалне, историјске личности, само није их смео распоређивати на Косову без икаквих основа.«²¹ Када је ријеч

18. *Историја српског народа*, II, Београд 1982, 48 и 65.

19. Исто, 112.

20. Станоје Бошковић, *Слике из српске историје*, Београд 1882, 42–44.

21. Петар Томац, *Косовска бишка*, Војноистраживачки завод, Београд 1968, 143, 163 и 168.

о Југу Богдану, да ли се можда не ради о оном загонетном великашу Богдану који је имао област између Солуна, Струмице и Сера, о коме се иначе ништа не зна?²²

Култ Југовића, витезова властелинског рода, врло је јак у Црној Гори. У »кнежевој вечери«, о којој историја такође ништа не зна, Лазар их поставља на почасно мјесто за трпезом:

*С десне сѣране сѣарої Јуї-Боїдана,
и до њеїа гебей Јуїовића;*²³

и прве здравице њима посвећује. Од свих најпопуларнији је Бошко Југовић, као барјактар у косовском боју. Из њега и његове браће²⁴ избија родољубље и спремност да жртвују своје животе на бранику домовине. Пјесник га приказује као барјактара пред војском:

*На алашу, вас у чистом злашу,
крсѣаш ја је барјак њоклоио,
ѡбрашѣме до коња алаша;
на барјаку од злаша јабука,
из јабуке из злаша крсѣови,
од крсѣова злашне кише висе
ше куцају Бошка ѡ ѡлећима.*

Узалудно је царица Милица, уз царев благослов, девет пута склапала браћи руке око врата да би једног задржала у Крушевцу да буде »сестри од заклетве«, али они су одлучни и непоколебљиви. Бошко се опрашта са сестром ријечима:

*Иди, сестро, на бијелу кулу;
а ја ти се не бих ѡбрашѣо,
и из руке крсѣаш барјак дао,
да ми царе ѡклони Крушевац;
да ми рече дружина осѣала:
їле сѣрашљивца Бошка Јуїовића!
он не смједе ѡћи на Косово
за крсѣ часни крвцу ѡрољеваши
и за своју вјеру умријешѣи.*

У страшном боју изгибоше Југ Богдан и осам Југовића:

22. К. Јиречек, *Историја Срба*, I, 322; *Историја народа Јуѡславије*, I, Београд 1953, 411; Георгије Острогорски, *Визанѣија и Јужни Словени*, Просвета, Београд 1970, 458–459.

23. Вук Стеф. Карацић, *Српске народне цјесме*, књ. 2, Просвета, Београд 1953, 302.

24. Станоје Бошковић наводи имена девет Југовића: Војин, Миљко, Марко, Љубдраг, Радмио, Стојан, Веселин (за кога каже да се по крштењу звао Петар), Васкоје (»коме по свој прилици крштено име беше – Никола«) и Бошко. За Бошка каже да се звао и »нејаки Момир«, а мисли да му је крштено име било Дамјан (нав. рад, 62–63).

*Још осџаге Бошко Југовићу,
крстиаш му се њо Косову вија;
још разіони Турке на буљуке
као соко њице јолубове.²⁵*

Епски лик подвижника Бошка Југовића имали су пред собом многи црногорски барјактари који су витешки умирали на разним бојиштима »за крст часни и слободу златну«. А лик мајке Југовића био је узор многим Црногоркама које су са поносом пратиле у кржаве ратове вољеног мужа, оца, брата или сина и достојанствено су подносиле тужне гласове о њима, јер им је био пречи опстанак домовине од живота својих милих и драгих. У вези са тим краљ–пјесник пјева:

*Али вама ко се може
одужиши Црногорке,
кад би само умијеше
уставиши сузе јорке.²⁶*

Још јачи су примјери Црногорки, које, не само да не проливају сузе за изгубљеним сином, већ своју тугу не желе да преносе на друге. Примјер: коло и весеље на Цетињу због велике побједе на Граховцу 1858. године. Кад је стигла вијест да је изгинуло много Црногораца, међу којима и књажев харамбаша поп Лука Јововић, књаз Данило је хтио да прекине народно весеље. Међутим, Ћетна, мајка попа Луке, која се ту затекла, није дозволила да се прекида весеље већ је мирно и достојанствено рекла: »Лука је славно погинуо, своју је главу добро замијенио, за њом је грехота плакати. Ја сам срећна мајка, кад сам родила јунака, ја сам га за такву смрт припремала, ја сам га освети Косовској учила, и он ме је послушао«. ²⁷ Затим је позвала књаза да заједно поведу коло.

*Који оно добар јунак бјеше
ишо једаниуш бришком сабљом мане,
бришком сабљом и десницом руком,
иак двадесет одсијече глава? –
»Оно јесше Бановић Страхџиња!«²⁸*

О Бановићу Страхџињи или Страхџињићу Бану историја не зна много. Неки историчари, међу којима на првом мјесту Љубомир

25. Вук Стеф. Караџић, нав. рад, 282–283 и 287.

26. Никола I Петровић Његош, Цјелокупна дјела, *Драме* (Црногоркама, посвета *Балканске царице*), Обод, Цетиње 1969, 47–48.

27. Томо П. Ораовац, *Знамените Црногорке*, Земун 1940, 99.

28. Вук Стеф. Караџић, нав. рад, 306.

Ковачевић, доказују да би то могао бити историјски Ђурађ II Страцимировић Балшић, зетски владар и зет кнеза Лазара. Ковачевић је о томе написао расправу под насловом *Сѣрахињић-бан*, коју је објавио у »Отаџбини« 1889. године.²⁹ Војислав Ђурић дословно каже: »Бановић Страхиња – (како се мисли) је Ђурађ Страцимировић Балшић, господар Зете од 1386. до 1404. и зет кнеза Лазара по кћери Јелени«. ³⁰ У Енциклопедији Југославије др Милан Ђурчин каже да Страхињић Бан »као хисторијска личност није довољно одређен ни локализиран«. И он наводи да »неки хисторичари доказују, да се под тим именом крије зетски кнез Ђурађ Страцимировић–Балшић (1386–1404), зет кнеза Лазара«. Он даље каже: »У Црној Гори, Пипери говоре да је 'бан Страхиња од Косова' дјед њихову претку Пипу, а у Бјелопавлићима има село Страхињићи, између Пипера и Даниловграда«. ³¹ Говорећи о постанку племенског имена Његуши, Ристо Ковијанић каже да је настало »концем XV вијека, у доба Ђурђа Страцимировића Балшића (Бановић Страхиње), господара Зете«. ³² И многи други тако мисле, јер је црногорска традиција јединствена у томе.

Историчари нијесу јединствени ни по питању учешћа Зећана у косовском боју. Једни тврде да је уз Лазарев бок био Ђурађ II Страцимировић Балшић, други да је задоцнио, а трећи да се није хтио одазвати Лазаревом позиву. Истина, као самостални кнез и владалац није био обавезан, тим прије што нико од српских кнежева није притекао у помоћ Ђурђевом стрицу Балши II, када је овај четири године раније доживео своје Косово на Војуши (1385). ³³ Међутим, као Лазарев зет природно је очекивати »да уз кнеза Лазара и Вука Бранковића видимо Ђурђа Страцимировића, утолико пре што га крајем августа 1388. године налазимо заједно са пашеногом Вуком код таста кнеза Лазара, највјероватније на договору како да се одбране од Турака«. ³⁴ Овоме иде у прилог чињеница коју наводе турски историчари – Нешрија и Сеадедин – да је уз Лазара био на Косову и неки војвода Ђурађ, на основу које је Ј. Ковачевић дошао до категоричког закључка да Ђурђа Страцимировића Балшића, којег

29. Љ. Ковачевић, *Сѣрахињић бан*, Отаџбина, XXI, Београд 1889; Вук Стеф. Караџић, нав. рад (објашњење уз пјесму Бановић Страхиња), 698; Станоје Станојевић, *Народна енциклопедија*, књ. I, Загреб 1927, 137.

30. Војислав Ђурић, *Анџологија народних јуначких њесама*, Београд 1954, 607.

31. *Енциклопедија Југославије*, I, Загреб 1955, 342.

32. Р. Ковијанић, нав. рад, 27.

33. Петар Томац, нав. рад, 103–104.

34. Гавро Шкриванић, *Косовска бишка*, Цетиње 1956, 40.

идентификује са Страхинићем Баном, треба сматрати као учесника у косовском боју све док се аутентичним изворима друкчије не докаже. Њему се придружују Фрањо Рачки и Љубомир Јовановић, док Иларион Руварац, као и увијек када је ријеч о црногорској историји, енергично пориче Ђурђево учешће у косовском боју. Истог је мишљења и Јован Мишковић; он сматра да је Ђурађ заkasнио на Косово.³⁵ На основу ових, каснији наши историчари заузимали су углавном неодлучан став по овом питању. У *Историји народа Југославије* стоји: »Није познато да ли је други његов (Лазарев) зет Ђурађ Страцимировић – Балшић судјеловао у боју«,³⁶ а у *Историји Црне Горе*: »Прекид непријатељства с босанским краљем не пружа довољно оправдања за претпоставку да се и Ђурађ II Страцимировић нашао 15. јуна 1389. год. на Косову пољу против султана Мурата I и његових снага.«³⁷ Јован Ковачевић такође сумња да су чете из Зете послале Балшићи.³⁸ Михаило Динић, иако идентификује зетског господара Ђурђа Страцимировића Балшића са Бановић Страхинићем из народне пјесме, каже да: »не изгледа много вјероватно« његово учешће на Косову.³⁹ И у најновијој *Историји српског народа* каже се да је »мало вјероватно« да је Ђурађ II Страцимировић Балшић судјеловао у битци на Косову.⁴⁰ Неки сматрају да Ђурађ II није могао стићи због удаљености. Али то не стоји јер су Балшићи граничили са Косовом, а једно вријеме Пећ и Дечани су били под њиховом управом. Међутим, у историји постоји правило – догодило се оно о чему запис постоји. Традиција се узима у обзир само када се може документима поткријепити, иако се зна да је црногорска традиција до детаља тачна, што потврђују многи архиви, посебно историјски архив у Котору. Ристо Ковијанић каже да »каторски писани извори дају изванредну потврду вјеродостојности црногорског народног предања« и да убудуће »ниједан наш историчар неће моћи тако олако да пређе преко народног предања, као што су то понекад чинили Иларион Руварац и Јован Томић.«⁴¹ Истина, нико од историчара до данас није ваљано и документовано негирао учешће Зећана у косовском боју, нити доказао да епископ Страхинић Бан није

35. П. Томац, нав. рад, 103.

36. *Историја народа Југославије*, I, 418.

37. *Историја Црне Горе*, 2, том 2, Титоград 1970, 53.

38. Др Јован Ковачевић, *Бој на Косову*, Просвета, Београд 1953, 25.

39. *Енциклопедија Југославије*, V, Загреб 1967, 336.

40. *Историја српског народа*, II, 43.

41. Р. Ковијанић, *Помени црногорских племена у кошорским сјоменицима (XIV–XVI вијека)*, књ. I, Цетиње 1963, 4.

историјски Ђурађ II Страцимировић Балшић. Износе се само »мишљења«, »сумње«, »мале вјероватноће«, »претпоставке« и др. Према томе, питање учешћа Зећана у косовском боју остаће и даље отворено.

Епски Бановић Страхиња је витез без страха и мане, врло чојствен и достојанствен. Спомиње се у више народних пјесама. Најљепша је она коју је Вук преписао од старца Милије из Колашина, народног пјесника ранга Тешана Подруговића, старца Рашка и Филипа Вишњића. Већ почетним стиховима »Нетко бјеше Страхињићу бане« хтјело се истаћи његово властелинско поријекло и његова лична врједност. То је јунак за кога пјесма каже:

*Сѣрахин-бане, ши соколе срѣски,
шбоме ћоју и шбоме јунашћу
свуг су броги ће тоћ доћеш богу.*

Међутим, док је био у тазбини код Југовића, који су се поносили својим гласовитим зетом, силан Влах-Алија опустошио му је дворе и љубу заробио. Југовићи не иду са њим већ се Бановић Страхиња сам обрачунава са силним Влах-Алијом, али су спремни да казне сестру за невјерство. Но, Страхиња им то не допушта јер је био свјестан да би тим чином изгубио и пријатељство са гласовитом тазбином.

*Помало је шакијех јунака,
ка шшо бјеше Сѣрахинићу бане.⁴²*

Милош Обилић је највећи и најсвјетлији јунак косовског епоса. Историја не зна много о Милошу, ко је и одакле је, али зна за његов јуначки подвиг. Константин Филозоф (1431) каже: »Међу војницима који су се борили пред (војском), беше неко веома благородан (Милош), кога облагаше завидљивци своје господару и осумњичише као неверна. А овај да покаже верност, а уједно и храброст, нађе згодно вријеме, устрми се ка самоме великом начелнику као да је пребеглица, и њему пут отворише. А када је био близу, изненада појури и зари мач у тога самога гордога и страшнога самодршца. А ту и сам паде од њих«.⁴³ Византијски историчари XV в. – Дука и Халкохондил – за Милошево херојство кажу да је »ново дјело које се ријечима не да описати« или га описују као дјело »дивног и храброг младића. . . којим је потпуно постигнута намијењена сврха«, односно »најдивнијом борбом од свих које су икад биле« или

42. Вук Стеф. Карацић, нав. рад, 271 и 281.

43. Константин Филозоф, *Живот десјотѣ Стефана Лазаревића*, Старе српске биографије, СКС, Београд 1936, 59.

»нападај најљепши од свих за које ми знамо«.44 Константин Михаиловић из Островице код Новог Брда у свом раду *Јаничаребе усйомене*, написаном између 1497. и 1501. године, »зна за подвиг Милоша 'Кобиле' ('Кобиловића')« и за издајство великаша.45 Словенац Бенедикт Курипеша, у *Пушойису* штампаном 1531. године помиње »неког старог витеза по имену Милош Кобилић«, који је распорио султана Мурата, а иначе био је »врло чувен и славан витез, који је на граници сваки дан чинио многа витешка дела, о којим се данас много пева код Хрвата и по оним крајевима«.46 Турски историчар Нешрија записао је да је султана убио неки »невјерник именован Милош Кобиловић, срчани и храбри проклетник«.47 Дубровчанин Мавро Орбини нашироко приповиједа о свађи двију сестара: Маре, жене Вука Бранковића, и Вукосаве, жене »Милоша Кобилића«, за којег каже да је рођен на Тјентишту. Препирка сестара, којој је муж бољи и вреднији, пренијела се на Лазареве зетове и Орбини је приказује према народној пјесми, односно према опису Лудовика Цријевића Губерона, дубровачког писца с краја XVI вијека.48

До средине XVIII в. Милош се у изворима презива »Кобилић« или »Кобиловић«. У вези са његовим рођењем и настанком презимена народна машта створила је разне комбинације, које овдје нећемо наводити.49 Јиречек наводи да је у Дубровнику постојала породица Кобилић и да је један од њих био кнез Жупе 1390. године, а у Требињу племићка породица Кобиљачић. У XVIII вијеку »нашло се да је непристојно име које потиче од кобиле« па га је српски историчар Ђулинац 1763. »преиначио у Обилић, од речи *обилан, обилъе*«.50

Епски Милош је прегалац и јунак, подвижник којему нема равна. Он другује с вилама. По једној пјесми вила га је родила и задојила. Његов ждралин је коњ са крилима, попут Јабучила и Пегазе. У исто вријеме Милош је човјек из народа, најизразитији представник његов. Неоправдано оклеветан иде на Косово и убија Мурата, не само да покаже своје јунаштво, већ и да ослаби снагу противника.

Легенду о Милошевом одласку на Косово, копљем окренутим уназад, што је представљало знак бјегунца, односно предаје и његово

44. Ј. Ковачевић, нав. рад, 34.

45. *Историја српског народа*, II, 496.

46. Исто, 518.

47. *Косово душа српског народа*, 23.

48. М. Орбини, нав. рад, 96–98 и 330 (коментар – С. Ђирковић).

49. Види: *Српски митолошки речник*, НОЛИТ, Београд 1970, 203–205.

50. К. Јиречек, *Историја Срба*, II, Београд 1923, 91.

клањање пред Муратом и убиство на превару, измислили су Турци, што је касније прихватио наш народни пјесник. Турци нијесу могли да прихвате чињеницу да је Обилић учинио овај јуначки подвиг на бојном пољу, па да би му умањили значај измислили су причу о Милошевој предаји и мучком убиству. Међутим, турски пјесник Ахмедија, савременик косовске битке, у својој пјесми каже:

*Сћајао је ондје султан да, чим се војске скује,
Моју ојеш да наћу воћу.
Прииовиједају да је, окаљавши се од лабе до ијеша у крви,
Ондје лежао и неки каурин.
Кажу да је био скрибен међу шруиовима,
Али је јасно мојао видјети Гази-хана (Мураша). . .
И он (Милош) наједном уста из лежећеј положеја,
И ирискочи и удари шаха ханџаром.⁵¹*

Може ли бити што рјечитије од овог свједочанства о Милошевом подвигу? Савремени пјесник тачно је описао догађај.⁵² Да је то тако говоре стихови народне пјесме:

*Милош ши је, јосио, јоинуо
код Сишнице, код воде сшугене,
ђено многи Турци изинули:
Милош зјуби шурској цар-Мураша
и Турака гбанаест хиљада;
бој да иросиши ко ја је родио!
Он осшави сшомен роду српском,
да се ирича и ириовијега
док је људи и док је Косова.⁵³*

Култ Милоша Обилића посебно се развијао у Црној Гори. Црногорци су с узвиком његова имена летјели из борбе у борбу. »Ни Марсово ни Маратонско поље није толико прометејско – каже Н. Кулић – колико Обилића пољана на Цетињу«. ⁵⁴ Ту су се окупљали и духом Обилића напајали црногорски ратници. Одатле су кретали у кржаве ратове да браћу потлачену ослобађају. Одатле су пошли да освете Косово. . . »за брда она«, гдје:

Милошев, кажу, иребива гроб!

одакле

ирејажен коњ'ма кликује Јуї:

51. Ј. Ковачевић, нав. рад, 32–33.

52. Примјера ради: Зоговићеве стихови – »Пре устаничке гранате на Виру и Убу« прецизно говоре о првим устаничким борбама (1941) у Црној Гори и Србији.

53. В. Ђурић, нав. рад, 118.

54. Никола Кулић, *Косовски мид у Црној Гори*, Косово душа српског народа, 114.

*у ѿмоћ, дјецо, у ѿмоћ, синци,
свейшии' ме сѣарца – свей вам је гуи!*⁵⁵

»Сви Црногорци Старе Црне Горе – каже Јован Цвијић – сматрају Обилића као свог духовног претка, и не само да мисле о њему, и да му се диве, већ га и сањају. . . Вером Обилића су испуњени онако као јеврејска племена Старога завета вером у Јехову.«⁵⁶ Обилић је за Црногорце високо изнад Марка Краљевића, највећег српског јунака. Иако је Зета постојбина Марка Краљевића и колијевка традиције Мрњавчевића, и по оцу и по мајци: »Мрњавчевићи зидају тврди Скадар на Боани, а ујак му је пирлиторски војвода Момчило, који има »сабљу са очима« и »Јабучила, коња крилатога«, на кога се епски Марко увргао, а за Милоша се не зна ко је и одакле је, ипак је Обилић свјетлија личност од Краљевића. Марко је, истина, велики јунак, горостасна и ненадмашна личност, ранга Хомерових и других класичних јунака Европе. Из њега избија снага српског народа. Али, он има и мана: он је пијаница, а у »пијанице нема узданице«; он се знао и препасти, препао се Љутице Богдана; он зна и да одгађа, а »ко одгађа код нас не погађа«. Поврх свега, Марко је »турска придворица«, који султана »поочимом« назива, али и зна да »дотјера цара до дуvara«. Историјски Марко је турски вазал. Он није учесник косовског боја. Није ни епски Марко. Зна то народни пјесник, зато га доводи на Косово послѣ боја: да из мора пролирене крви подигне сокола, којему су Турци поломили крила, и орла, крвљу замазаних крила и да сачува младе орлиће док одрасту и одлете у слободу. Марко је пун контраста и компромиса. Негативне особине наслиједио је од оца Вукашина, а праведност и човјечност од мајке Јевросиме. »Али, човјечни Марко – каже Ковијанић – није чојствен, нити искључиво националан. Он је оличење народне егзистенције, животне борбе и компромиса, оличење пуног живота, јунак врлина и мана.«⁵⁷ Једном ријечју, Краљевић Марко из народне пјесме и краљ Марко имају заједничко само име. Епски Марко се 360 година борио против турских угњетача, а историјски Марко дао је живот за рачун тих истих угњетача.

Ето, због таквих особина јунак типа Краљевића Марка није одговарао ратоборним и слободарским Црногорцима, јер шта би било да се Црногорац у одлучним тренуцима колебао или уплашио. Зато је Црногорцима био потребан јунак и подвижник типа Обилића,

55. Никола I Петровић Његош, Цјелокупна дјела, *Пјесме*, Обод. Цетиње 1969, 46.

56. Јован Цвијић, *Говори и чланци*, I, 130; II, 85; Р. Ковијанић, нав. рад, 67.

57. Р. Ковијанић, нав. рад, 70.

Косовска трагедија, на Видовдан 15. јуна 1389. године, била је судбоносна за српски народ. Српска војска је разбијена и поражена. Борба се морала прихватити јер је друга алтернатива била ропство без борбе. То косовски витезови нијесу прихватили, већ су највећим дијелом изгинули бранећи слободу и независност. Срби су битку изгубили, али ни Турци нијесу рат добили. Србија се као вазална држава одржала још пуних 70 година, до пада Смедерева 1459. Касније, у доба робовања, народ у Србији почео је да живи са Косовом. Успомена на српско племство које је више вољело часну смрт од живота у ропству, посебно на јуначки подвиг Милоша Обилића, имала је велики и пресудни утицај на младе генерације. Будила је њихову националну свијест и подстицала их на освету. Или, како то рече Никола I Петровић:

*Косово је дух уздило
шумадијске некад раје,
и сада јој млада круна –
боју хвала – гивно сјаје!*⁵⁹

Vojislav BOLJEVIĆ–VULEKOVIĆ (Kotor)

THE BRAVES OF KOSOVO IN HISTORY,
MONTENEGRIN TRADITION AND NYEGOSH'S »OBILIĆ PLIGHT«

(S u m m a r y)

The introduction offers comments on (Mt.) Lovćen, on popular poetry maker and Nyegosh, since the Kosovo braves cult had been created and was most vividly exploited in hilly areas around Mt. Lovćen – both with the popular poet and in Nyegosh's »Obilić Plight«.

In Montenegro, the Nemanjić cult was more widely spread than that of prince Lazar's, but the latter became popular particularly in the Grbalj region of which he was thought to be a native. The legend has it that Lazar was a son of emperor Dušan's siser, who had fallen into disfavour and took refuge in Grbalj, where she had married and gave birth to Lazar, who was named after the birthplace – Grbljanović (later Grebeljanović, then Hrebeljanović). The historic Lazar was one of the Serbian dynasts who, after the death of emperor Uroš, became autocratic. His attempt, made together with other Serbian peers at Kosovo in 1389, at checking the advance of the Turks failed but Serbia as a vassal state survived until the fall of Smederevo in 1459.

⁵⁹. Никола I Петровић Његош, *Сијегови, Пјесник и вила*, Обод, Цетиње 1969, 356–357.

On the Jugović's, as historic personalities, there is no reliable evidence. Popular poets describe them as famed braves of Kosovo. Standing out among them was Boško Jugović, legendary commander–ensign who has been a paragon to many a Montenegrin standard–bearer in various battlefields where men would die »for the glorious cross and golden freedom«.

According to some historians, Strahinić Ban or Banović Strahinja was the historic personality of Đurađ II Stračimirović Balšić. This thesis was particularly advocated by Ljubomir Kovačević, who claims that he should be treated as such until the authentic evidence proves otherwise. In the legend, he is a fearless and faultless champion:

»Only few are gallants of the merit
such as noble Banović Strahinja«.

Miloš Obilić is the most brilliant figure of the Kosovo epic. Historians particularly emphasize his heroic deed. In documents, he is known as Kobilic or Kobilović until 1763 when Serbian historian Đulinac altered his surname into Obilić. The Miloš of the epic is the greatest Serbian exploiter. In comparison with Marko Kraljević he is a much more popular figure, particularly in Montenegro, where warriors would die in battlefield with his name in mouth. And it was from the Obilić Field in Cetinje that Montenegrins would set out to liberate their suppressed brothers. It was from there that they left to revenge Kosovo . . . »beyond those hills . . . where, they say, is Miloš's tomb«.

But no one has exalted higher and with more power the cult of Miloš Obilić than the author of »The Mountain Wreath« since the Prince–Bishop of Montenegro had been imbued with it since his early childhood. As the ruler of Montenegro he decreed the founding of the Golden Obilić Medal as the highest recognition for courage, zeal and devotion.

